

Medicinmannen Policorpia Llanos använder kokablad, örter och växter men också blod och offer från marsvin i sina ritualer.

Ökad status för Bolivias medicinmän

Naturmedicin tillsammans med övernaturliga ritualer är ett vanligt alternativ till den moderna läkarkonsten i Bolivia. Den traditionella läkekonsten har också fått ett uppsving sedan den erkänts i den nya grundlagen.

TEXT: JESSICA NILSSON FOTO: HELENA LARSSON

En kvinna kommer in på kliniken i Patacamaya. Hennes dotter är svag, har feber och diarrén fortsätter utan uppehåll. Läkaren ger omedelbart diagnosen uttorkning och ordinerar antibiotika. Mamman insisterar däremot på att flickan drabbats av *susto*, blivit skrämnd, och att hennes ande har lämnat henne.

För bara några år sedan skulle kvinnan antagligen inte ens ha besökt kliniken. Nu vet hon att hon kommer att få träffa både en traditionell medicinman samt en akademisk läkare. Sedan Bolivias nya konstitution röstades igenom förra året är den traditionella hälsovården inkluderad i landets sjukvårdssystem och på många kliniker finns numera möjlighet att ta del av båda läkekonsterna.

– Många människor försäkrar sig med båda metoderna. Först uppsöker de en vanlig läkare och när det inte fungerar så provar de med traditionella metoder eller vice versa, säger Rolando Magnani, nationellt överhuvud för kallawaya-utövarna.

Kallawaya är en slags shaman eller medicinman som använder naturmedicin och spirituella ritualer i sin behandling. Medicin-konsten kallawaya förklarades år 2003 som världskulturarv av Unesco och i november varje år firar medicinmän i hela Bolivia denna utmärkelse.

PÅ LANDSBYGDEN har människor alltid uppsökt *kallawayas* och andra medicinmän istället för att ta sig till sjukhus. En enkel förklaring är att det många gånger varken funnits sjukhus eller sjukstuga på rimligt avstånd medan det i en by kan finnas ett tiotal olika medicinmän.

De gånger det har funnits sjukstuga eller sjukhus har befolkningen många gånger ändå valt att inte gå dit eftersom de inte kan spanska eller av rädsla för att bli diskriminerade. Många gånger är dessutom tilltron till de traditionella metoderna större.

Enligt studier som genomförts av exempelvis sociologen Gloria Patschneider är det vanligt att även moderna storstadsmän besöker *kallawayas*. Under fyra och en halv månad år 2001–2002 förde Patschneider statistik över patienter på den enda certifierade kallawayamottagningen i staden Cochabamba. I hennes avhandling framgår det att 25 procent av patienterna var akademiker och 25 procent turister eller besökare från andra länder. Den stora majoriteten ville läsa sin framtid i spelkort eller i kokablad, därutöver följde problem med att bli gravid, psykiska problem eller magproblem.

– Många människor upplever det som betydligt behagligare att uppsöka en *kallawaya* istället för en vanlig läkare. Deras problem tas på stort allvar och en kallawaya känner aldrig stress utan tar sig tid med sin patient, säger Gloria Patschneider.

KALLAWAYAS och andra typer av medicinmän använder ett otal olika medicinalväxter i sin behandling, men det ingår även en stor dos magi i behandlingen beroende på sjukdomens art.

– Om sjukdomen är rent fysisk, som till exempel en stukad vrist så är det också mer logiskt att botemedlet är medicinalväxter. Ju större inslag av mystik i sjukdomen, desto mer övernaturlighet används för att bota den. Ett exempel på en övernaturlig sjukdom är *susto*, det vill säga att själen lämnar en människa som blivit skrämnd, berättar Rolando Magnani.

Kokablad, spelkort, tenn och marsvins-kroppar används för att fastställa diagnoser och se in i framtiden. Ritualer genomförs med örter, plantor, papper, ull, rökelse och miniatyrföremål i socker. Det finns även en tradition att hålla alkohol över föremål för att be om välsignelse. En *kallawaya* har möjlighet att ta kontakt med förfäders andar, andar från bergen och även den sjukes ande.

enligt den andinska kosmvisionen har stenar, träd och allting i naturen liv och därför måste man alltid visa respekt för även till synes döda ting

I ett trevåningshus i byn Calcapirhua utanför Cochabamba bor Ana Maria Franco. Hennes grannar betraktar henne som *jampiri* – medicinkvinna – efter att hon en gång påbörjade en utbildning till att bli *kallawayas*.

ANA MARIA FRANCOS gård är vildvuxen och härifrån plockar hon blad för att bota sina grannar. Nyligen botade hon en granne, som led av kraftig värk i armen, med omslag av plantor.

– Enligt den andinska kosmvisionen har stenar, träd och allting i naturen liv och därför måste man alltid visa respekt för

även till synes döda ting. Sitter man med gaser i magen i gräset kan gräset fälla en förbannelse över en, berättar hon.

Ana Maria Franco har haft svårt att acceptera sina övernaturliga krafter och det var också därför hon avbröt sin utbildning.

– Jag kunde ställa upp på den otroliga kraft som medicinalväxter har, men jag hade svårt att acceptera de övernaturliga inslagen i behandlingen, berättar hon.

Gång på gång har dock andarna överbevisat henne om hennes kunskaper. Nu senast då hon räddade livet på en skottskadad pojke som drabbats av *susto* och vars livsande lämnat hans kropp.

– Pojken låg döende på en säng bredvid mig och jag blev väckt av hans ande, en pojke i hans storlek som ryckte i min arm och som vädjade till mig: ”Låt mig komma in (i min kropp)”. Jag kissade nästan på mig av skräck.

Ana Maria Franco har efter flera liknande upplevelser accepterat sina krafter, men när

Kallawayan i byn Chari äger makt att frälsa människor från sjukdomar och onda krafter.

Rolando Magnani är kalla-
waya-läkarnas överhuvud.
– Jag tillhör inte denna världen
men jag har lärt mig att
leva med den, säger han.

EDUARDO OSORIO

hennes egen son drabbades av förlamning så tog hon honom till sjukhuset istället för att själv behandla honom.

– Jag förnekar inte den akademiska vården, men de bör heller inte förneka våra kunskaper, säger Ana Maria Franco.

– Både medicinmän och akademiskt utbildade läkare har sina begränsningar. Där vår kunskap inte längre räcker, som vid cancer, bör vi ta ett steg bakåt för den akademiska läkekonsten och vice versa. Man kan inte leka med livet, säger Rolando Magnani.

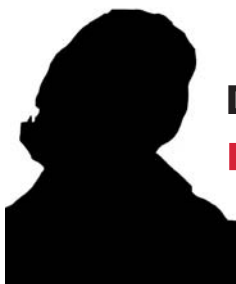
Bolivia har den högsta barna- och mödradödligheten i Sydamerika. Enligt FN dör 61 av 10 000 nyfödda barn före fem års ålder i Bolivia (jämfört med 3/10 000 i Sverige) och fler än 290 kvinnor på varje tiotusende nyfödd levande (jämfört med 3/10 000 i Sverige). Med regeringens taktik att föra samman de två läkekonsterna hoppas man nu få ner siffrorna.

På läkarkliniken på Patacamayas karga högplatå har just byns *kallawaya* tillsammans med flickans mamma med små piskor jagat efter flickans själ och slagit

den i riktning mot sjuksängen och den svaga flickkroppen. Läkaren tittar förundrat på. Han har just försett flickan med dropp och antibiotika. Alla har fått sin vilja igenom. Flickan är dubbelt försäkrad om att bli frisk. ■

FAKTA/Traditionell läkekonst erkänd i grundlagen

- I landets nya konstitution från 2008 har den traditionella läkekonsten och dess ritualer samma status som den akademiska sjukvården.
- Lagar reglerar utövandet av den traditionella medicinkonsten och garanterar dess kvalitet. Under hälsoministeriet finns numera en underavdelning för traditionell läkekonst.
- Regeringen invigde 2009 det första statliga apoteket med traditionella mediciner där en kallawaya tar emot patienter.
- Det finns 18 000 registrerade naturläkare i landet.
- Sedan våren 2009 ger det statliga universitet i El Alto kurser i naturmedicin.

De fick hjälp av medicinmän

Marisol Mora, 25 år, lärare:

Min son hade feber och diarré och vi fick åka till sjukhus. Efter att han blivit utskriven uppfattade jag honom fortfarande som väldigt svag. Bredvid mig på bussen hem satt en kvinna som sa att min son led av *susto* – det vill säga att han blivit skrämmd av något och att hans själ hade lämnat honom. Hon gav mig adressen till en *aysiri*. När min son inte blev bättre sökte jag och min mamma upp henne och hon berättade hur vi skulle bota min son. På natten gjorde vi en ritual med *q'oa*, ett offerbord gjort av papper, små plastbitar som symboliserar olika saker och rökelse och renade sedan min son med olika välgörande blad. Därefter ropade vi efter honom och med piska försökte vi få hans ande att komma in i huset igen. På morgonen var min pojke bra igen.”

Jacqueline García,
27 år, advokat:

Jag följde med en vän, som hade problem med psoriasis, till en *curandero*. Han tog emot på sin bakgård och vi var väl en fyra-fem personer med diverse problem som satte oss där i en ring. En kille hade försökt ta examen i arkeologi vid upprepade tillfällen men inte klarat det. Vi tillbringade halva natten tuggandes på kokabladd och drickandes ren alkohol. Curanderon kunde se att min vän blivit sjuk på grund av en förbannelse av en sten. Han hade suttit på stenen med gaser i magen och stenen hade blivit förolämpad. Min vän rullades in i pomader och i många filter och så fick han ligga, bara huvudet stack ut, ett par dagar. Jag kom för att hämta honom och curanderon sa åt oss att vi var tvungna att ta oss hem på natten precis före solens första strålar. Min vän kräktes hela vägen hem, men blev frisk efter det.”

FAKTA/Naturläkare

Kallawayá. Förklaras närmare i reportaget. Namnet kommer från området Kallawayá norr om La Paz.

Yatiri. Läser framtiden i koka eller spelkort.

Aysiri, curandero och jampiri. Välgörare. Arbetar spirituellt och kan hitta försvunna själar.

Layqa. I utbyte mot sin själ samarbetar personen med djävulen som bistår med tjänster.

Alla dessa uppgifter kräver nedärvda övernaturliga förmågor. Det går också att få dessa om blixten slår ner i vederbörande utan att någon sett det. För att bli *kallawayá* krävs fyra års studier i Curva, Kallawayáområdet.

PER ÖRLANDER

Alapacadjur fredas mot sjukdomar då vin som varit i kontakt med offrad höna skvätts på dem.

Sjukdomar av övernaturlig karaktär i Bolivia

Jap'eqa/mancharisqa (*susto* på spanska). Skrämsel. Betyder att man blivit skrämmd av något och att själen därför lämnat kroppen. Symptom: feber, diarré, sömnlöshet.

Llakij. Sorg. Botas genom ”*Llakij wiji'chuna*” (slänga bort sorg).

Ayasqa eller orejado. Barn och foster kan få det om mamman sovit på ett ställe där det legat ett dött djur med dålig lukt. Symptom: feber.